

A mozgás, a ritmus és az egyensúly alapfogalmai Pető András gondolatrendszerében

Az energia cselekvés és mozgás. Minden cselekvés mozgás, és minden mozgás energia. Amikor az energia mozgássá válik, belép a gondolkodás szférájába.

Krishnamurti

A mozdulatok a lélek mélységeit járják, és csodálatos erővel mutatják meg annak tartalmát.

Molnár István, magyar táncművész és koreográfus

Tételek Pető András világlátásáról

Kezdjük néhány filozófiai (jellegű) tétellel, melyeket beleérthetünk Pető András professzornak, a világhírű Pető-módszer megalkotójának viszonylag jól rekonstruálható világlátásába, és kiolvashatunk némely írott munkájából, de mindenképpen megmutatkoznak az általa kifejlesztett konduktív pedagógia gyakorlati megvalósulásában, azaz a konduktív nevelés folyamatában!

Ilyen tételek: A mozgás a valóság teljességében érvényesül. Az emberi világ létmódja a mozgás. Ritmus és egyensúly a mozgás egészét tekintve a kölcsönhatás folytonossággal és megszakítottsággal működő rendszerében alakul.

A szerző a Semmelweis Egyetem Pető András Kar Humántudományi Intézetének főiskolai tanára; e-mail: schaffhauser.franz@semmelweis-univ.hu

A tanulmány alapját képező előadás az Orkesztika Alapítvány és az ELTE BTK Magyar Filozófia Központja által szervezett *Eszmélet – gondolat – mozdulat. Dienes Valéria filozófiája* című konferencián hangzott el Budapesten, 2018. április 13-án.

A mozdulat az emberben rejlő csoda megtestesülése. A ritmikus mozgás mint speciális mozgásforma vezet az emberi világban (mind a szomatikus, mind a pszichés, mind pedig a noétikus dimenzióban) az egyensúlyhoz mint viszonylagos, önmagát folyton újraalkotó eredményhez.

Ritmus és egyensúly viszonylagosak, a társadalom és a kultúra szövetében értelmeződnek és jelentenek konkrét mozgásállapotot. Korunkban ritmus és egyensúly fogalmai újraértelmeződnek, hiszen a társadalmi idő gyorsul, ugyanakkor a másság iránti (arythmia, ritmustalanság, más ritmus, eltérő ritmus, fokozatos egyensúlyalakulás, mozdulatfolyam stb.) tolerancia is érzékelhetően növekszik.

A mozgás, a ritmus, az egyensúly és a rendszer fogalmi jelentősége

A mozgás, a ritmus és az egyensúly fogalmai kétségtelenül Pető András gondolatrendszere alapfogalmainak tekinthetők. Igaz, Pető gondolatainak egységes és szerves rendszer jellege akár kérdésesnek is mondható, a „Pető-módszer” mint elnevezés talán találóbb (nem véletlen, hogy ez az elnevezés terjedt el leginkább mind a hazai, mind pedig a külföldi szakirodalomban és a közbeszédben!), s akkor a „módszert” vehetjük egy (lehetséges) rendszerelemnek. Fogalmazhatunk úgy is, hogy ha a petői gondolatkinccs egyfajta rendszerkezdemény, akkor a Hári Mária, Pető közvetlen tanítványa, követője és utóda által több részletében is jól kidolgozott konduktív nevelési rendszer nagyon is igazolja Pető nem igazán rendszerező, ám annál inkább rendszerszintű gondolkodását és elveinek gyakorlattá váltó működését.¹

Kellő ismeretek híján tanulmányunkban nem vállalkozhatunk Pető András és Dienes Valéria elgondolásainak, elveinek és gyakorlati megoldásainak szisztematikus összehasonlítására, azonban írásunkban megengedjük magunknak egyes fontos tételek egybevetését, összemérését, s így mintegy adalékokkal szolgálunk a későbbi koncepciózus és rendszeres komparációhoz. Itt most általános érvennyel azt állítjuk, hogy a konduktív pedagógia nem mozgásterápia, nem mozgáspedagógia (még

1 Hári Mária: Die konduktive Pädagogik. *Conductive Education Occasional Papers* 1, Trentham Books, International Pető Institute (German Version), 1997; Hári Mária – Horváth Júlia – Kozma Ildikó – Kőkuti Márta: *A konduktív pedagógiai rendszer hatékony működésének alapelvei és gyakorlata*. Nemzetközi Pető Intézet, Budapest, 1991.

ha ideig-óraig mindkét elnevezés használatos is volt Petőnél és Pető köreiben), s végképp nem mozdulattudomány. Ha mozdulattudomány lenne, akkor felfogásunk szerint ez az ismerv közelítené legjobban Dienes Valéria felfogásához. Megengedjük persze, hogy egyes Pető-tételek – a prolegomena értelmében – rokoníthatók Dienes orkesztikájával. Sőt, a „prolegomena” Petőnél is jól értelmezhető gondolkört alkot, Dienes Valériánál pedig egyenesen önálló funkciójú mű.² A lehető legkonkrétabban, a kulcskategóriákban megragadva a különbséget azt állítjuk: az ortofunkció nem mozdulat, a mozgásfejlesztés nem mozdulatművészet.

Pető András életpályája kezdetétől annak végéig, azaz nemcsak kezdő, hanem még érett tudósként is hajlott arra, hogy a mozgás, a ritmus, az egyensúly jelenségeit, folyamatait és kölcsönös összefüggéseit a művészet (ars), a mozgásművészet témájaként (is), s nem a tudomány (scientia) szemszögéből értelmezze és értse meg. Ebben ő voltaképpen korának szellemét, elsősorban is az életreform-mozgalmakat követte.

Amikor Pető kidolgozta saját felfogását a mozgásról, keleti és modern nyugati filozófiai, valamint művészetelméleti forrásokat egyaránt felhasznált. Nagy invencióval és investícióval folyamatosan felkutatta, beszerezte és elmélyülten tanulmányozta, feldolgozta, jegyzetelte, idézte, kritizálta a nemzetközi orvosi, egészségtudományi és lélektani iskolák vezető tudósainak kurrens munkáit, az orosz-szovjet pavlovi fiziológiai, majd a vigotszkiji lélektani iskoláktól a német, angol, francia, amerikai, holland orvosi, rehabilitáció- és sporttudományi művekig.

Nagyon jól ismerte a Pestalozzira hivatkozó francia, svájci, német, illetve az osztrák reformpedagógiai és mozgásművészeti (*Bewegungskunst*) irányzatokat. Egyáltalán nem véletlen, hogy Pető a maga történetileg legkorábban létrehozott önálló intézetét Pestalozziról nevezte el: „Pestalozzi Ambulancia”.³ A reformpedagógia, a humánfiziológia, a fejlődépszichológia és a sporttudomány (mint mozgástudomány) korabeli művelői (Litt, Pavlov, Vigotszkij, Lurija, Leontyev, Piaget, Buytendijk, Plügge, Loges) pedig a meghatározó szakmai források voltak a számára.⁴

2 Dienes Valéria: *Orkesztika – Mozdulatrendszer*. Planétás kiadó, Budapest, é. n., 12 skk.

3 Hári-Horváth-Kozma-Köckuti: *A konduktív pedagógiai rendszer hatékony működésének alapelvei és gyakorlata*. Id. kiad., 12; Hári: *Die konduktive Pädagogik*. Id. kiad., 28.

4 Litt, Th.: *Der lebendige Pestalozzi*. Quelle-Mayer, Heidelberg, 1952; Vigotszkij, L. S.: *Gondolkodás és beszéd*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967, 127, 130; Lurija, A. R.: *The Role of Speech in the Regulation of Normal and Abnormal Behavior*. Pergamon, Oxford, 1961; Lurija, A. R.: *Restoration of Function After Brain Injury*. Pergamon, Oxford, London, New York, Paris, 1963, 61–62, 79–84, 87, 95–96, 102, 126–127; Lurija, A. R.: *Higher Cortical Functions in Man*. Tavistock, London, 1966; Leontyev, A. Ny.: *A pszichikum fejlődésének problémái*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1964;

A bécsi egyetemi évektől élete végéig jóbarát Jacob L. Moreno⁵ a pszichodráma csoportpszichoterápiája és a szociometria okán Pető érdeklődésének mindig is az előterében állt. „A pszichodráma a csoport mélyterápiája. A csoporton belüli gyógyeljárás célja a csoport társadalomként való funkcionálása kicsiben, amibe a csoporttagok harmonikusabban be tudnak tagolódni, mint korábban a gyakorlati életben erre képesek voltak.”⁶ E csoporthatásnak és csoportdinamikának, továbbá az interperszonális viszonyoknak, a csoporttagok kölcsönös kapcsolatrendszerének a Pető által szervezett és működtetett konduktív csoportokban döntő jelentősége van. A pszichodráma annyira megérintette és magával ragadta Petőt, hogy könyvében külön alfejezetet szán annak technikája bemutatására, sőt Moreno nyomán még egy további alfejezetben az olvasó elé tárja az elhíresült Hitler-pszichodramát is és annak összefoglaló kiértékelését, mely szerint „a Hitler-pszichodráma egy egész kultúra pszichodramájává vált – a 20. század tükrévé”.⁷

A jelenleg rendelkezésre álló források alapján nem tisztázhatjuk egyértelműen és minden kétséget kizáróan, hogy Bergson mozdulatelmélete ismert volt-e Pető számára, gyakorolt-e rá közvetlen hatást – egyáltalán nem, vagy ha mégis, milyen mértékben. Beszédes ténynek kell tekintenünk mindenesetre azt, hogy a fent már megemlített, szinte minden követ megmozgató, a vasfüggönyt minden áron leküzdeni szándékozó igyekezete a korában releváns és a kortárs alkotók műveinek beszerzésére nem terjedt ki Bergson könyveire, általunk is féltve őrzött és egyben tartott személyi használatú könyvtárában egyetlen Bergson-mű egyetlen példányát sem lehet fellelni. (Miközben nagyon is sikeresnek bizonyult a francia források beszerzése érdekében folytatott küzdelem a vasfüggöny ellen, hiszen Párizsban élő fivére révén, néha kerülőutakon

Jean Piaget: *Le langage et la pensée chez l'enfant*. Librairie Alcan, Delachaux-Niestlé, Paris-Neuchâtel, 1923; Buytendijk, F. J. J.: *Allgemeine Theorie der menschlichen Haltung und Bewegung: Als Verbindung und Gegenüberstellung von physiologischer und psychologischer Betrachtungsweise*. Springer, Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1956; Buytendijk, F. J. J. – Plügge, H.: *Über die menschliche Bewegung als Einheit von Natur und Geist*. Hormann, Stuttgart, 1963; Pető András: Szovjet mozgásterápiai módszerek. In *A magyar gyógypedagógia a nervizmus szemléletében*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1953, 47–55; Hári-Horváth-Kozma-Kökuti: i. m.; Pléh Csaba: *A lélektan története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2010, 270. skk.

5 J. L. Moreno – Z. Moreno: Spontaneity Theory of Child Development. *Sociometry*, 7, 1945; Jacob Levi Moreno: *Group Psychotherapy*. Beacon House, New York, 1945; Jacob Levi Moreno: *Das Stegreiftheater*. Kiepenhauer, Potsdam, 1923/1964.

6 Karl Otto Bärnklaus, alias Pető András: *Unfug der Krankheit, Triumph der Heilkunst*. Schustek, Hanau-Main, 1965, 120; Pintér Gábor: Jacob Levi Moreno and András Pető. *Conductive Education*, 2004.

7 Pető: i. m., 124–135; az idézet a 133. oldalon olvasható.

számos fontos, aktuális, sőt különleges mű is hozzáférhetővé vált számára.) Írásaiban, de még jegyzeteiben sincs utalás, sem megjegyzés, mely a neves francia életfilozófusra hivatkozna, vagy csak utalna is rá bármilyen formában.

Erősebb a bizonyosság abban, hogy valamennyire ismerte a bergsoni filozófia magyarországi recepcióját, Dienes Valériánál és másoknál. Igazolni ezt a bizonyosságot majd a későbbi forráskutatás lesz hivatott.

Természetesen szinte jelentékteleníti a fentieket az a mindennek felett való szellemi rokonság, melyet felfedezhetünk Bergson, Pető és Dienes Valéria életművében, az a közös szellemiség, mely azt mondatja mindhárom szellemóriással, hogy az eszmélet: a gondolkodásnak a közvetlen felé való mozgása. „A magától mozduló élet az eszmélet első szava. Eszmél az, ami mozdul. És olyan fokban eszmél, amilyen fokban mozdul. A belső világ kivetítése a közös birodalomba mindig mozdulattal indul.”⁸ Közös szemlélet hatja át és egyesíti őket, melynek lényege a teljességgelvű világ-, élet- és emberfelfogás. „Valóságunk az anyagon áttörő, átszüremkedő s rajta legyőzetésében is diadalmaskodó szellemiség műve.”⁹ Konkrét megfogalmazásban ez a lényeg a következő mondatokban fejeződik ki: „Az egész élet mozdulat és helyzet”,¹⁰ *versus*: „a maga egészében vett emberi szervezetnek a lehető legjobb funkcionálása”.¹¹

A mozgás

A tanulmány címében szereplő alapfogalmak közül vegyük szemügyre elsőként a mozgás fogalmát! Rögvest az tűnik fel, hogy Dienes Valéria és követői a fogalmat belsőleg árnyalva, sőt tagolva a „mozdulat” finom kategóriáját definiálják, olyképpen, hogy „A mozdulatban [...] matematika

- 8 Dienes Valéria: *Orkesztika – Mozdulatrendszer*. Id. kiad., 67.
- 9 Dienes Valéria: A fordító előszava. In Henri Bergson: *Teremtő fejlődés*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1930/1987, XV.
- 10 Dienes Gedeon – Fenyves Márk (2016): Biomorfia. In Fenyves Márk – Dr. Dienes Valéria – Dr. Dienes Gedeon: *A Tánc reformja „a mozdulatművészet vonzásában”. Mozdulattudomány – Filozófia – Pszichológia – Pedagógia – Művészetelmélet*. Orkesztika Alapítvány, Budapest, 90.
- 11 Karl Otto Bärnklaus, alias Pető András: *Gibt es unheilbare Krankheiten? Nein!* Rudolph'sche Verlagsbuchhandlung, Lindau-Bodensee, é. n., 150; Schaffhauser Franz: A konduktív pedagógia nevelésfilozófiai alapjairól. In D. Costantino (ed.): *Breakpoints and Bridges: Punti di rottura e ponti di Pedagogia Umana*. Edizioni Centro Studi Erickson, Trento, 2014, 81–94.

van, mert idő-függvény; mihelyt megmozdul valami, már csak matematikával lehet leírni.” Nem mozgásdefiníciót adnak tehát, hanem mozgudlatleírást, melyhez aztán konzekvens módon ragaszkodnak.

Pető és tanítványai nem tesznek belső distinkciót mozgás és mozgudlat között, viszont határozottan meggyökerezik és kibontakozik a Pető-módszer leírása során egy különös absztrakció, Pető „matematikája”: egy saját fejlesztésű, bonyolult, ám idővel letisztuló és egységesülő, hovatovább egyezményes, s persze általánosan használatba került variábilis kódrendszer, melyet minden konduktor, azaz a Pető-módszer szakavatott, diplomás alkalmazója pontosan értelmezni képes és jól ért, mert adekvát formákban adja vissza, szimbolizálja mind a mozgásfejlődés éppen adott állapotát leíró szimptómát, mind pedig a konduktív fejlesztési feladat vázát. A mozgásállapot feltárása és értelmezése, az ebből az értelmezésből fakadó fejlesztési lehetőség és e lehetőség beváltásának konkrét megtervezése mögött bizvást megláthatunk különös, néha sejtelmes absztrakciókat, az emberben rejlő csoda kibontásának rejtett petői logikáját.¹²

A motoros impulzus

A mozgástörténés részeként értett motoros impulzus Bergsonnál és Dienes Valériánál mozgudlat-immanens jelenség, az ego-konstituáló aktivitás legfontosabb pillanata, fő motívuma. Ha nincs jelen motoros impulzus, akkor a mozgást a sub-ego veszi át.

Petőnél, Hári Máriánál a sub-ego a legvalószínűbb módon a mozgásdiszfunkciót nem-tudatosan leküzdeni törekvő pszichikus funkciókat jelentheti. A motoros impulzust a működésben zavart pszichikum eredendően nem képes vagy nem tipikus módon képes elindítani, a konduktor alig számolhat a motoros impulzus immanenciájával. Motoros impulzust ezért külsőleg, adekvát motivációval maga a konduktor ad, a Pető-módszer egyik legkülönlegesebb rendszerelemével, azaz ritmikus intendálással, melybe módszeresen bevonja a CP-s személyt is,¹³ facilitálva így az én-konstituálást, személyiségalakulást, s benne az ortofunkció felé beinduló és egyre inkább optimális fejlődést.

12 Pető András: A konduktív mozgásterápia mint gyógypedagógia. Id. kiad.; Pető András: *Mozgástan és mozgásterápia elmélete*. Kézirat, é. n.; Pető András: *Konduktív mozgásterápia*. Kézirat, é. n.

13 CP = cerebrális parézis [a szerk.]

Ezen a definitív alapon a mozgásfejlesztés a konduktív pedagógiában a személyiségfejlődés egész kontextusába illeszkedik: a mozgás minőségének formálása történik meg, mégpedig szigorú konkrétsággal a legközelebbi fejlődési zóna irányába, azaz a lehető legpontosabban meghatározott célok megvalósítására törekedve, sok-sok gyakorlás révén, s mindig figyelembe véve mind a már megszerzett testi és lelki képességeket és funkciókat, mind a megcélzott mozgásállapot és a konkrét mozgássorok külső és belső motivációs hátterét, valamint az egyéni testi-lelki-szociális-szellemi kibontakozás lehetőségi feltételeit.

A térélmény

A mozgásélmény elválaszthatatlanul összekapcsolódik a térmegéléssel, a tér megalkotásával, valamint az időmegéléssel, az időalkotással és tartammegéléssel. Bergson térelmélete szerint a tér megélése, a térbeli átélés velünk született, eredeti, közvetlen, tehát nem az objektív téri viszonyokból, és nem is a térhez fűződő asszociációkból származik. A tér nem szemléleti forma, nem a taktilis érzékelésen nyugszik, hanem inkább szubjektív természete van. Ez szemben áll ama felfogással, amely az objektív térbeli viszonyokból vagy asszociációkból (látási-, tapintási- és mozgásérzetekből) vezeti le a tér képzetét. Episztemológiai tekintetben Bergson számára a tér nem szemléleti forma, mint Kant filozófiájában, sem tapintási érzeteken alapuló, mint Locke-nál, hanem leginkább szubjektív természetű – annak ellenére, hogy maga a kiterjedés objektív. „A tér korántsem kívülünk van inkább, mint bennünk.”¹⁴

Bergson és Dienes filozófiája a teret és a térben megvalósuló mozgást egymással szembeállítva értelmezi. Szerintük ismeretelméleti értelemben a mozgás egyfajta szintézis az észben, egy pszichikus folyamat, kiterjedés nélkül. A mozgás nem mennyiséggel összefüggő dolog, hanem minőségi: a tudatunk valósága, s ezért teljesen individuális. A mozgás intenzív érzékelése egybemosódik bennünk a mozgással megtöltött tér extenzív megéléssel.

Bergson különleges, rendkívül invenciózusan kidolgozott alapfogalma a *durée réelle*, a valóságos tartam. A valóságos tartam egy minőségi

14 Henri Bergson: *Teremtő fejlődés*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1930/1987, idézi Sándor Pál: *Henri Bergson filozófiája*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1967, 140.

sokféleség, organikus fejlődés. A tartam dinamikus, oszthatatlan feszültség. A tartam énünk legbensőbb lényege.¹⁵

A tudatunkban egyesülő intenzív mozgásérzékelésből és extenzív termegelésből kibontakozó mozdulatban, a felépülő ritmusban, a létrejövő egyensúlyban az intuíciónak is döntő szerepe van.

A fent vázolt gondolatkörnek kétségkívül nagy jelentősége van Pető mozgásértelmezése szempontjából. Határozottan és nagy nyomatékkal kell újra megállapítanunk a szellemi rokonságot.

Pető András és követői is azzal a körülménnyel, azzal a kezdeti adottsággal számolnak, hogy a cerebrális parézissel élő (CP-s) személynek az egyedi (különleges) térélménye, téralkotása az övé, maga alkotta egyedi, „más” tér, amely benne megvan, s amelyben benne él, amelyben benne lévőnek a szülei, a társai is látják őt. A CP-s személyek tér-idő élménye és tér-idő alkotása kezdetben csoportszinten is adottnak tekinthető, jellegzetes „más” tér-idő, csak a csoporté, csakis a csoporté, az övék. A CP-s személyek egyéni és csoportban megvalósuló tér-idő élménye olyan karakterisztikus, s olyan intenzív, olyan erős, hogy abba a tér-időbe a konduktor csak igen komoly önmeghatározás-változtatás révén képes egyáltalán belépni, s sok-sok erőfeszítés révén tud annak társalkotójává lenni. A konduktív fejlesztés folyamatában a CP-s egyének és csoportjuk számára ez a tér-idő alkotás, ez a térben-időben levés, s maga a tér-idő élmény intenzifikálódik, kitágul, kiterjed, kitöltődik, megtöltődik, ám terjedelme-tartama mindvégig sajátos, más, atipikus marad.

A mozgás létrejötte Pető szerint

Pető a mozgás, a mozdulat keletkezését nagyjában-egészében a következőképpen gondolja el (pontosabb megfogalmazásban: mi a jelenlegi tudásunk szerint Pető mozgás-elgondolását a következőképpen tudjuk rekonstruálni): az intencióra, azaz belső készítésre, energiateli kezdeményezésre, a cselekvés elhatározására, az akarás energiájára, belső összerendezésre, belső ritmusra, a cselekvés belső képére, tervére támaszkodva, a ritmikus intendálás révén a konduktor a kondukált személy lelkében, eszmélkedésében, tudatában eléri az először is intuitív motoros impulzus és az aktív téralkotás összekapcsolódásának végbemenetelét,

15 Bergson, Henri: *Tartam és egyidejűség, hozzászólás Einstein elméletéhez*. Pantheon Irodalmi Intézet, Budapest, 1923; Babits Mihály: Bergson filozófiája. In Bergson, Henri: *Teremtő fejlődés*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1930/1987, XII.

majd megfelelő motivációval és facilitációval ez elvezet egy mozdulathoz, majd tovább a ritmikus és lehetőség szerint kiegyensúlyozódó mozgáshoz, a mindeközben a mozdulatsort végbevivő személy belső megélésében feltáruló térben. S ez aztán valóságos tartam a CP-s személy életvilágában. A valóságos tartam minőségi sokféleség, organikus fejlődés, dinamikus, oszthatatlan feszültség. A valóságos tartam a CP-s személy énjének legbensőbb lényege: szubjektív időmegélés, mely külsőből belsővé váló intendálás révén alakul, a mozdulatban, a ritmusban, az egyensúlyban.

A mozgás tehát – szintézis az észben. A CP-s személy tudatának valósága, annak szintézise, ahogyan ő egyénien megalkotja és megéli a minőségileg változó mozgásával megtöltött teret. A mozgásérzékelés, a mozgásával megtöltött saját „más” tere megélésének létrejövő szintézise az elméjében teljességgel egyéni, az övé, s így atipikus.

A Pető-módszerrel történő mozgásgyakorlatoztatás elsősorban az értelmet és az emlékezetet veszi igénybe, elsődleges célja sztereotípek kialakítása és rögzítése, akaratlagossá fejlesztése. A szisztematikus, valóban „módszeres” mozgásgyakorlás során a fejlesztés arra irányul, hogy a fokozatosan ortomotorikussá érő mozgások, kis koordinációk sztereotípekké rögzüljenek, és ezek az ortomotorikus sztereotípek legyenek akaratlagos mozgássá. Olyan mozgás legyen, amelynek célja van, vagyis a CP-s személy egyre inkább ortofunkciós és egyre intenzívebben megélt pszichikai valóságával töltött, telített mozgássá teljesedjék. Mindezek folyamán pedig végül kialakuljon egy olyan komplex minőségi mozgás-, pszichés-, személyiség-, sőt létállapot, amelyben a mozgás, a látás, a hallás, az orientáció, ezek érzékelése, valamint a testvázlat immár komplett, és például laterális zavarok már nem lépnek fel. Az egész komplex folyamat, úgymint intenció, cselekvés, ellenőrzés, igazoló visszajelentés; helyes intendálás, értelmes célok ajánlása/megfogalmazódása, újraszervezés, összerendezés, tudatos cselekvés, tudatos önellenőrzés – aktív tanulás.¹⁶

A ritmus

Nézzük ezek után és ezekből következően a ritmus fogalmi jelentőségét Petőnél! A ritmus a konduktív pedagógiai értelmezés szerint mozgáspozíció-váltás: „[...] az akarás energiája, erőfeszítése mellett jelentkezik egy

belső ritmus is.”¹⁷ A ritmus függ a gyakorlandó mozgás lényegi meghatározóitól, az általános és specifikus pszichikus állapottól, a már rögzült sztereotip alkalmazhatóságától, a lehető legkonkrétabban megszabott elérendő céltől. A ritmus meghatározásának, felépítésének, tényleges kialakulásának és fejlődésének makrofolyamata a feladatsor-végzés mint cselekvés konkrét módjától a konkrét életminőséget meghatározó életritmusig ível.

A konduktív fejlesztés mikrofolyamatában a cselekvéssorok és a ritmus adekvációba kerülésének segítése a konduktor megkülönböztetetten fontos feladata. A már akaratlagos, tudatos mozgássá érett sztereotip alkalmazása az új, magasabb szinten kombinált mozgás aktív megtanulása során bázisnak minősül, amelyet a konduktor felhasznál a feladatsor gyakoroltatása során. A korábbi gyakorlások nyomán keletkezett ritmus- emlékek is felelevenednek, s szintén alapul szolgálnak az új mozgásfeladat optimális ritmusának begyakorlásához. Az új mozgásfeladat, az új mozdulatok sora új, más ritmusban valósul meg. Ez a ritmus atipikus, „más” ritmus, a CP-s személy saját mozgásritmusa, az övé, hiszen az ő kreativitása révén jött létre; ez a ritmus őbenne, és csakis őbenne él, az ő lelki életében és pszichikus funkcióiban él, működik és hat, ez a ritmus az ő életritmusának részévé szervesül, az ő világának és világmegélésének, világgalkotásának ritmusává lesz, az ő életét hatja át és gazdagítja, őt élteti.

A ritmikus intendálás

A feladatsor elvégzését, benne az új sztereotip rögzülését, kifejlődését, megszilárdulását, az egész aktivitás kellő motiváltságát s facilitálását a ritmikus intendálás révén éri el a konduktor. „A ritmikus intendálás a pedagógus külső vagy belső beszéddel, énekkel, vagy más mód felhasználásával alkalmazott facilitációja.”¹⁸ A ritmikus intendálás folyamán a konduktor, minden csoporttag és maga a konkrét személy közösen, hangoztató módon imperatívuszt intéz önmaga erőinek összpontosítására és a cselekvés során való célérésre, benne a mozgások elemeinek összerendezésére, s egytől ötig tartó ütemes számolással, egyfelől a koncentrálásra és az összerendezésre kellő időt hagyva, másfelől a cselekvés megvalósítására, a mozgás kivitelezése számára impulzust adva, ritmust visz magába a megvalósításba, a ritmus az egész személyt, az egész

17 I. m., 33.

18 Hári Mária: *Összehasonlító konduktív pedagógia*. MPANNI, Budapest, 2008, 148.

szervezetet, s magát a gyakorlandó mozgássort annak megszervezésében, energetizálásában és ütemes megvalósításában szabályozza.

Feladatsor megvalósítása a konduktív fejlesztés során soha nem történik ritmikus intendálás nélkül, annak tehát nem elhagyható, inhe-rens eleme, hiszen az új, kombinált, magasabb szinten összetett mozgás tartamát, fokozatosan és egyre biztosabban annak optimális valóságos tartamát adja. A megfelelő ritmus jelenvalóságának biztosítására a szá-molást később, például sokszor ismétlődő, vagy éppen tovább kombiná-lódó mozgássorok esetén gyerekdalok, népdalok éneklése, vagy éppen ritmusos mondókák redundáns ismételtetése helyettesíti, illetve váltja fel, egyben jól szolgálva az esztétikai és kulturális érés, valamint a jel-lemformálás folyamatát is.

A ritmikus intendálás relaxáló és – ahogy láttuk – akaratlagos moz-gást elősegítő hatású. Az intendálás ténye az első akaratlagos működés. Fiziológiailag az történik, hogy az izomorsók és ínorsók hatása révén a ritmikus intendálás megkönnyíti az ezt követő aktív mozgás létrejöttét. A polaritás kontrakcióhoz vezet, majd akaratlagos mozgás indul el. A rit-mikus intendálás elősegíti a két váltakozó mozzanat összeműködését. Az ortomotorikus kondukción az egész szervezet igénybe veszi. Az egész szer-vezet optimális regulációja teszi lehetővé a konduktív mozgásgyakorlatok véghezvitelét, a gyakorlatok a regulációt magát is optimálisan befolyásolják.

Az egyensúly

A harmadik alapfogalom a petői rendszerben az egyensúly. A konduktív fejlesztésben az egyensúly a mozgás és a ritmus komplementer jelensége, előfeltétele, s egyben fejleménye, eredménye. Viszonylagos eredmény, céleredmény, mely újfent csak feltétele újabb mozgássorok kivitelezésé-nek, mozdulatok megvalósításának, új, más ritmus begyakorlásának, új és magasabb rendű sztereotip kialakulásának, mindösszesen: valami új megtanulásának és alkotó alakításának.

Az egyensúly valamilyen szintje, formája, módja széles amplitúdójú megvalósulásban, azaz az egyensúlytalanságtól a test már-már egyensúly-vesztő imbolygásán és egyes testrészek testegészhez képesti koordinátalanságán keresztül a magát éppen csak, vagy akár már jól megtartani képes test- és mozgáspozícióig eleve megvan a CP-s személy test-külvilág reláci-ójában. S ugyanígy megvan ez a sokformájú, bonyolult képletű egyensúly a pszichikus kondíciókban és funkciókban, a CP-s személy lelki életében is. Egy adott konkrét helyzet- vagy helyváltoztatás, esetleges feladatot jelentő

mozgás kivitelezése nyomán előálló pillanatnyi megtartott egyensúlyi állapotól kezdve van jelen, majd – az új mozgásfeladat végzése során – ez az egyensúly szükségszerűen megbomlik, ám az új mozgásfeladat új ritmusát követve újraalakul, megszilárdul, s a begyakorolt, a tudatban és a pszichikus diszpozíciókban rögzülő sztereotip révén csak még erősödik.

Mozgás, cselekvés, ritmus és egyensúly egymással kölcsönhatásrendszerben van és működik a CP-s személy belső és külső életmegnyilvánulásaiban. Ennek a kölcsönhatásrendszernek a működése egyfelől evidens, másfelől viszont a kölcsönhatás működésmódja, annak egy konkrét CP-s személyben való megvalósulása, lefutása mindig egyéni módon teljesedik ki s lesz az ő mozgása, az ő alkotó cselekvése, az ő ritmusa, az ő egyensúlya, az ő tere, az ő élete, az ő világa.

A CP-s személyben élő, működő és ható egyensúly dinamikus egyensúly, életlendület,¹⁹ melynek dinamikája egyben és egyszerre fejezi ki a CP-s személy egyensúlyának rugalmasságát, újraszerveződési képességét és erejét. Olyan testi-lelki-szellemi állapot tehát a CP-s személyben működő dinamikus egyensúly, mely folytonosan, állandóan változik, tartama ezért folytatódik, s hosszú, megszakításokkal és újraalakulásokkal sűrűn tarkított folyamatban a testi és lelki kiegyensúlyozottság és a szellemi kiteljesedés boldogító tartós állapotáig (*flow*²⁰) fejlődik.

Miként a CP-s személy világa, tere-ideje, mozgása, mozdulatai s azok saját(os) ütemű ritmusa, ugyanúgy dinamikus egyensúlya, testi és lelki kiegyensúlyozottsága is teljességgel az ő alkotása, az ő kreációja; mindenestül az övé, abban él, s abban fejlődik, teremti-építi önmagát.

Mozgásfejlesztés a személyiségfejlődés kontextusában

A konduktív pedagógiában a teljességelvet követve, a holisztikus szemléletmódból következően a mozgásfejlesztés a személyiségfejlődés egész kontextusába illeszkedik. Más fejlesztő módszerekhez képest ez az egészséges látás- és cselekvésmód a konduktív pedagógia *differentia specificája*.²¹ A Pető-módszer alkalmazása azt, és szigorúan azt jelenti, hogy

19 Vö. az „életlendület” fogalmával, Bergson: i. m., 84. skk., 229; Babits: i. m., XVIII.

20 Csíkszentmihályi Mihály: *Flow – Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2015.

21 Karl Otto Bärnklaui, alias Pető András: *Unfug der Krankheit, Triumph der Heilkunst*. Id. kiad.; Karl Otto Bärnklaui, alias Pető András: *Gibt es unheilbare Krankheiten? Nein!* Id. kiad.

a mozgásfejlesztés a személyiségformálás egyik aspektusa, funkciója és feladata értelmében valósul meg.

Az élő, megvalósuló, testet öltő Pető-módszer révén a mozgás mindig újabb és újabb minőségének a formálása történik a legközelebbi fejlődési zóna irányába, figyelemmel mind a már megszerzett testi és lelki képességekre, mind pedig a megcélzott mozgásállapot és a konkrét mozgássorok külső és belső motivációs hátterére, összességében az egyéni testi-lelki-szociális-szellemi kibontakozás lehetőségi feltételeire. Ezért és ezzel több a konduktív nevelés az egyébként vele rivalizáló mozgásterápiáknál (hiszen nem mozgáskorrektúra, még csak nem is pusztán az egyéni mozgáskultúra fejlesztése történik), és több a pszichoterápiáknál (hiszen nem homeosztázisra, nem equilibriumra törekszik). A konduktív fejlesztés révén bekövetkező személyiségfejlődés – igazi „autopoieszis”,²² azaz „teremtő” és „önteremtő” fejlődés.²³ A Pető-módszer ezt az élettanulást, életalakítást, önalakítást segíti elő, facilitálja, kíséri, folyton termékeny feszültséget teremtve a van és a legyen között.

A mozgás jelentősége a konduktív fejlesztő csoportban

A konduktív fejlesztő csoportnak is lételeme a mozgás. A konduktív fejlesztő csoport maga is mozog, folytonos mozgásban van, konkrét, nagy kohéziójú társas testként, kapcsolatok közegeként, interrelációk és interdependenciák közegeként, interakciók terepeként. Tagjainak, minden egyes tagjának az életigenlő koegzisztencia széles terét, egyéni és közösségi aktivitásmezejét nyújtja.

„A csoportot alkotók a megvalósítandó célt és követelményrendszert differenciált szinten valósítják meg. A pedagógus a feladatrendszer differenciálását észrevétlenül oldja meg, mindenkinek a megoldását személyesen előmozdítja, és a csoport tagjai között interkommunikációt hoz létre.” A közösségnek a fejlődést többszörösen növelő befolyása van.²⁴

Ritmus és egyensúly a konduktív csoportban kiválóan megélhető és élvezhető élelmények. A csoport egyes tagjaitól induló és a többiek számára mintául szolgáló cselekvéskomplexek, mozdulatok, mozgásak-tusok, akaratnyilvánítások, erő kifejtések, a kitartó szorgalom és türelem,

22 H. Maturana – F. Varela : *Autopoiesis and Cognition. The Realization of the Leaving*. Springer Science+Business Media, Dordrecht, 1980.

23 Bergson: i. m.

24 Hári–Horváth–Kozma–Kökuti: i. m., 52–53.

a kölcsönösségen és szolidaritáson alapuló segítés és buzdítás magatartásmintái, a társas érzelmi, kognitív és szellemi hatások, a csakis ebben a csoportban elsajátítható társas szerepek, a sorsközösség megélése és vele együtt az identitás, a sorsközösségben élőkkel való azonosulás és azonos-ság tudatos vállalása – mindezek az élmények csak a konduktív csoportban élhetők meg, s ezek az alkotás-, élmény-, és attitűdértékek optimálisan szolgálják a konduktív fejlesztésben-nevelésben részt vevők kibontakozását, személyiségük fejlődését, életminőségük pozitív alakulását.

Összegzés

A mozgás, a ritmus, az egyensúly mint alapfogalmak és az ezekhez kapcsolódó további járulékos, kiegészítő, értelmező fogalmak mégoly bevezető, próbajellegű elemzése is jól mutatja, mi több, igazolja azt a nézetünket, hogy Pető András konduktív pedagógiai elméleti és gyakorlati rendszere számos ponton és több vonatkozásban is alkalmat ad a Dienes Valéria és tanítványai által művelt mozdulatművészettel való összevetésre. Sőt, ennél is több lehetőség rejlik ebben a komparációban, mert rendszerszinten is lehet és érdemes elvégezni azt, kezdve a filozófiai alapokkal, a szemléletmóddal, az alapvető intenciók azonosságával-különbségével, a kiindulópontokkal, és azután módszeresen végighaladni a rendszerek elemein, egészen a hatásegyezések és -különbségek megállapításáig és rögzítéséig.

Kiderülhet ebből a felettebb időszerű szisztematikus összevetésből: Pető és Dienes egyféleképpen gondolták, hogy a mozgás elemi jelentőségű az életvalóságban, teljesen függetlenül az önkifejezés szándékának jellegétől, minőségétől, hisz intencionalitása közvetlenül az élethez magához kapcsolódik, egy és azonos vele.

Azonos tőről fakad mindkét rendszer esetében a mozgásról szóló modell alkotásának, a mennyiségi-minőségi itemek matematizálásának igénye, mely ugyan konkrétan eltérő módon valósul meg, mégis a lényegi összefüggéseket egyöntetűen mutatják meg: az emberi létezés azt jelenti, hogy a konkrét személy maga alkotja meg a téridőt, melyben ő maga van, kibontakozik, kiteljesedik.

A Pető-módszer, illetve az orkesztika mint rendszerek részletezettsége, cizelláltsága aktuálisan persze nagyon különböző szintet képvisel. A különbségek ebben a tekintetben a leginkább látványosak és kifejezők. A konduktív nevelési rendszer szinte robusztusnak tűnik fel a Dienes Valéria által részleteiben is kifejtett mozdulatművészethez képest. Ezt

a jelentős különbséget azonban magától értetődőnek gondolhatjuk, hiszen tényszerűen más-más minőségű mozgásokról-mozdulatokról szól a két szisztéma, s más ezeknek a mozgásoknak-mozdulatoknak a funkcionálitása, mert egyik esetben a fejlesztés egyáltalán az ortofunkció irányába történik, míg a másik esetben művészi tökélyre vitt mozdulategyüttesek mint intenzív létmegélés valósulnak meg.

A lényeg – ismételjük – a két rendszer minden látszólagos jelenség-szintű különbsége ellenére mégis azonos: az ember mint személyes és társas létező életének értelmes kiteljesedése.

